

“ESÂSU’T-TAKDÎS”İN ÇEVİRİSİ ÜZERİNE

-Eleştirel Bir Yaklaşım-

Necattin HANAY

Rize Ü. İlahiyat Fakültesi

GİRİŞ

Kelam, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanındaki çalışmalarıyla tanınan Eş’arî âlimi Fahreddin er-Râzî’nin en çok temayüz ettiği alanlar tefsir ve kelam ilimleridir. Tefsirde dirayet metodunu başarılı bir şekilde uyguladığı *Mefatihü’l-Ğayb* adlı eseri en önemli kaynaklardan biridir. Bununla beraber Râzî, en çok kelâm alanında eser vermiştir. Ona göre kelam bütün ilimlerin en şerefliisidir. İslam akaidini kesin delillerle kanıtlayıp muhalif görüşleri reddetmesi, müteşabihleri ise akli usuller ve dil kuralları çerçevesinde tevîl etmesi kullandığı metodun bilinmesi açısından önemlidir. Bu çerçevede yazmış olduğu eserlerden bir tanesi de *Esâsu’t-takdîs* ya da *Te’sîsu’t-takdîs* adıyla bilinen eseridir.

Müellif eserinde, kelam literatüründe haberî sıfatlar diye ifade edilen ve nasslarda sabit olmakla birlikte Allah’a nispeti mümkün görülmeyen bazı kavramlar üzerinde yoğunlaşan kelâmî tartışmaları ele alır. Eser dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Allah’ı duyu organlarıyla idrak etmeye kalkışmanın yanlışlığı anlatılmakta, ardından teşbih ve tescim fikrini insan zihninden uzaklaştıracak aklî delillere yer verilmektedir. Eserde okuyucuyu zihnen konuya hazırlayan ön bilgilerin ardından Allah’ın cisim, mekan ve yön (hayyiz ve cihet) gibi teşbih ifade eden hususlardan münezzehe olduğuna dair naklî deliller ortaya konulmaktadır. Bu delillerin ardından aklî deliller detaylı bir şekilde incelenmekte ve bütün insan biçimci (antropomorfik) yaklaşımlar eleştirilerek şiddetle reddedilmektedir.

İkinci bölüm müteşabih sıfatların te’viline ayrılmıştır. Konuyla ilgili nasslar bölüm başında genel olarak ele alınmaktadır. Râzî, bazı ayet ve hadislerin gerektiğinde te’vil edilmesinin bütün İslam mezhepleri tarafından kabul edildiğini ve kendisinin de bu metodu benimsediğini ortaya koyar. Bu minval üzere ayet ve hadislerde geçen “sûret, nefis, nûr, hicâb, kurb, mecî, hayâ” gibi toplam yirmi sekiz haberî sıfatı alt başlıklar halinde ele alır

değerlendirmiş, İslam akaidinin genel prensipleri çerçevesinde, gramer yönünü de dikkate alarak muhtemel mecazî manaları ortaya koymuştur. Bu izahatın ardından müellif, müşebbihenin Allah'a yön/cihet isnadı konusunda ileri sürdüğü delilleri çürütmeye ve iddiaları cevaplandırmaya çalışmıştır.

Üçüncü bölümde muhkem ve müteşabih konular ele alınarak, müteşabihin teviline karşı çıkan selefin “tavakkuf” metodu eleştirilmiş; akıl ile nakildeki zahirî mananın çelişmesi durumunda, naklin akıl istikametinde yoruma tabi tutulması gerektiği ortaya konulmuştur.

Dördüncü bölümde ise üç konuya değinilmektedir. Bir realite olan müteşabihatın yeterince izah edilememesi durumunda itikadî açıdan halk üzerinde olumsuz tesirlerinin olacağına; Kur'an'ın muhkem ve müteşabihattan oluşmasının ortaya çıkardığı fayda ve hikmetlere yer verilmektedir. Mücessimenin müşebbihe olmadığına dair görüşlerin ardından son olarak, Allah'ı cisim kabul eden, O'na mekan ve yön izâfe edenlerin tekfir edilip edilmeyeceği konusu yer almaktadır.

İslam akaidinin önemli konularından birini oluşturan haberi sıfatların yorumu hususunda mutedil bir çizgi yakalamaya çalışan Râzî, zât-ı ilâhiyyeyi tenzih etme ve dolayısıyla te'vili benimseme görüşüne ağırlık vermiştir. Bu eser reddiye geleneğinin de bir ürünü olma özelliğine sahiptir. Zira Râzî'nin bu eseri İbn Hüzeyme'nin (ö.311) teşbih ve teccimine zemin hazırlayan *Kitabu't-Tevhid*'ine reddiye sadedinde kaleme alındığı ifade edilmektedir.¹ Râzî'nin bu eserine İbn Teymiyye (ö.728) *Tahlisu't-takdîs fi te'sisi't-takdîs* ya da *Nakzu te'sisi't-takdîs* adıyla reddiye yazmıştır.

Râzî'nin bu eseri ilk olarak *Esâsü't-takdîs fi ilm-i kelâm* adıyla Abdurrahmân-ı Câmî'nin *ed-Dürerü'l-fahire*'siyle yayımlanmıştır (Kahire 1354/1935). Eser daha sonra Ahmed Hicazî es-Sakkâ tarafından, “Min türâsi'r-Râzî”nin dokuzuncu kitabı olarak neşredilmiştir (Kahire 1406/1986). Daha sonraları bu neşrin müteaddit baskıları yapılmıştır. Bu tahkikte birçok hata ve eksiklik mevcuttur. Metinde, düzgün bir tahkik olmamasından kaynaklanan, ciddi problemlerin var olması, anlam açısından da birtakım problemler doğurmaktadır.

¹ Bk. Ahmet Hicazî es-Sakkâ, *Esasu't-Takdis*'in son kısmındaki ilave, s. 229-230.

Râzî'nin sözünü ettiğimiz *Esasu't-takdis* adlı eseri Doç. Dr. İbrahim Coşkun tarafından “*Allah'ın Aşkınlığı*” adıyla Türkçeye çevrilmiştir.² Her uzman mütercimin yaptığı gibi Sayın Coşkun da, önsözünde çevirdiği kitap ve müellifi hakkında ve çeviri metodu hususunda kısa bir izahın ardından “Allah'ın Sıfatlarıyla İlgili Farklı Görüşlerin Genel Bir Çerçevesi”ni çizmektedir. Böyle bir eserin Türkçe'ye kazandırılması gerçekten de sevindiricidir. Ne var ki Sayın Coşkun'un çevirisinin gereken ilmî titizliği göstermediği anlaşılmaktadır. Çünkü yapılan tercüme ciddi hatalarla doludur ve çeviride gerekli hassasiyet ve özenin gösterilmediği her yönüyle gözlemlenmektedir. Bu tercüme, Arapça tahkikinden kaynaklanan hatalardan nasibini alsa da önemli bir kısmının çeviriden kaynaklandığı aşikârdır. Bu sebeple incelediğimiz tercümenin ardından mütercimin “*Râzî hakkında yabancı dillerde birtakım önemli araştırmalar yapılmakla birlikte, Türkçe yayınlar ve araştırmalar oldukça yetersizdir.*”³ hükmü oldukça isabetlidir.

Ne kadar dikkatli bir çaba gösterilirse gösterilsin herhangi bir eser tercüme edilirken genelde belli bir anlam kaybı olmaktadır. Bunun nedeni dillerin birbirleriyle olan birebir örtüşmezliği, mantıklarının farklı olması ve sosyo-kültürel dizgelerin farklı olmasıdır. Bu zorluğa rağmen tercüme yapacak kişi en azından iki dilin anlatım olanaklarını ve çevireceği metni ya da söylemi çok iyi kavraması, mesajını iyi anlaması lazımdır. Ayrıca aktaracağı dildeki en iyi karşılığının, yansımasının ne olduğunu iyi kestirmesi gerekir.⁴ Bu çerçeveden baktığımızda, bu çeviri boyunca yanlış aktarımlar, atlamalar, anlamsız cümleler, kelime hataları ve cümle bozuklukları olduğu görülmektedir. Bu itibarla ciddi eksiklikler neticesinde metnin bazı kısımları anlamsızlaşmıştır.

Ülkemizde son zamanlarda bazı yaynevleri tarafından pek çok çevirinin bu şekilde piyasaya sürülmüş olması bu eleştirinin kaleme alınmasının en önemli nedenidir. Çevirinin pek çok zorlukları da beraberinde getirdiğinin farkında olarak, mütercimin ya gözünden kaçan veya başka

² Râzî, *Allah'ın Aşkınlığı –esâsu't-takdis fi ilmi'l-keâm-* Çeviren ve notlandıran: Doç. Dr. İbrahim Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul, 2006. Bu esere bundan sonra “Coşkun, *Çeviri*” şeklinde atıfta bulunulacaktır.

³ Coşkun, *Çeviri*, “Çevirenin Önsözü”, s. 10.

⁴ Bk. Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, “Dilbilim ve Çeviri Üzerine Birkaç Söz” (Çeviren Mete Çamdereli'nin giriş yazısı), İnsan Yay., İstanbul, 1996, s. 19.

nedenlerden dolayı düştüğü hatalara dikkat çekmek ve bundan sonra yapılacak tercümelemlerin daha dikkatli ve titiz olmasına katkı sağlamak en önemli gayemizdir.

Bu mülahazaların ardından çeviri hataları hakkındaki eleştirilerimizi mümkün olduğunca kısa tutarak aktarmaya çalışacağız. Makale boyunca Sayın Coşkun'un çevirisi için (C), doğru çeviri için (D) ve açıklama için de (A) kısaltmaları kullanılacaktır.

1-KAYNAĞI TESPİT EDİLEMİYEN HADİSLER

Mütercim kitapta zikredilen hadislerin kaynağını dipnotlarda vermeye çalışmış fakat önsözde de belirttiği üzere yedi hadisin kaynağına ulaşamamıştır. Burada kaynağı tespit edilemeyen hadislerin kaynaklarını kitaptaki sıraya göre zikrederim:

1. ...اني لأجد نفس الرحمن من قبل اليمين .1

Bu hadis, uzun denilebilecek bir rivayetin son kısmıdır. Bu kısım zayıftır. Sahih olan kısmının geçtiği kaynaklardan bazıları: Buharî, Menakıb 1, Meğâzi 74, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, İman 84 (52), Tirmizi, Fiten 61, (2244).

Bu kısmının yer aldığı kaynaklardan bazıları: Ahmed b. Hanbel, II/541; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 149, hadis nu.: 1083; Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 250, h.nu.: 659.

2. سورة البقرة و آل عمران ... كأنهما غمامتان .2

Müslim, Salâtu'l-Müsafirîn, 252, (804); Tirmizî, Fedâilü'l-Kur'an, 2883; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV/183, V/249; Abdurrezzak, *Musannef*, III, 366, h. Nu.: 5991; Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, 8/118.

3. إن المسجد لينزوي من النخامة.... .3

Abdurrezzak, *Musannef*, I, 433, h. Nu.: 1691; İbn Ebî Şeybe, II, 144, h. Nu.: 7472.

4. إن الله يبرز كل يوم جمعة... .4

Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IX, 238, h. Nu.: 9169.

5. جنتان من فضة... .5

Buharî, Tefsir, Rahmân, 1, 2, Bed'u'l-Halk 8, Tevhid 24; Müslim, İman 180, (296), Tirmizî, Cennet 3, h. Nu.: 2530; İbn Mâce, *Sünen*, I, 66 h. Nu. 186; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 316.

6. الصدقة تقع في يد الرحمن... 6.

Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, IX, 109, h. Nu.: 8571.

7. إن الله خمر طينة آدم... 7.

Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 264.

2- ÇEVİRİDE CÜMLE DÜZEYİNDE YAPILAN HATALAR

Çeviride oldukça fazla tercüme hatası mevcuttur. Burada bunlardan birkaçını zikredeceğiz. Dikkatimizi çeken en önemli hatalar hadislerin tercümesindeki çeviri yanlışları hatta facialarıdır. Bir kaçını sunmaya çalışalım.

"إني لأجد نفس الرحمن من قبل اليمن "

(C) "Ben sağ yönden Rahmanın nefesini görüyorum/hissediyorum."⁵

(D) "Şüphesiz ben Rahmanın nefesinin(rahmetinin) Yemen tarafından geldiğini görüyorum."

(A) Bu hadisin kaynağını bir üst başlıkta vermiştik. Bu hadisin sebebi vürûduna baktığımızda tercümenin bu şekilde olması gerektiğini anlamakta zorluk çekmeyiz. Burada iki sebep dikkatimizi çekmiştir. İlki, Hz. Peygambere bir adamın gelerek Yemen ehline lanet etmesini istemesi neticesinde Hz. Peygamberin verdiği bir cevaptır; diğeri ise, Nasr sûresi nazil olduğu gün Yemen'den Ebû Hureyre'nin de içlerinde bulunduğu bir grup gelmiş ve Hz. Peygamber sevinmiştir. Neticede tekbir getirmiş ve Yemenlileri öven cümlelerin ardından yukarıdaki ifadeleri de eklemiştir.

قال عليه السلام لأبي بن كعب : " يا أبا المنذر . أية آية في كتاب الله تعالى أعظم ؟ فتردد فيه مرتين . ثم قال في الثالثة : أية الكرسي .

⁵ Coşkun, *Çeviri*, s. 104.

(C) Rasulullah Ubeyy b. Ka'b'a şöyle dedi: “*Ey Ebu Münzir: Allah'ın kitabında hangi ayet daha büyüktür? Rasulullah (s.a.v.) bu soruyu iki defa tekrarladı. Üçüncüsünde ise Ebu Münzir: “Ayete'l-Kursi” dedi...*”⁶

(D) “Rasulullah (a.s.) Übeyy b. Ka'b'a şöyle dedi: “*Ey Ebâ Münzir, Allah'ın kitabındaki hangi ayet en büyüktür?*” (Übeyy) cevap hususunda iki kere tereddüt etti. Üçüncüsünde ise (Übeyy): “*Ayete'l-Kürsî*” dedi...”

« سبحان الله وبحمده ، عدد خلقه ، ورضاء نفسه ، وزنة عرشه »

(C) “*Yaratıklarının sayısı, nefsinin rızası ve arşının ziynetince Allah'ı hamd ile tenzih ederim.*”⁷

(D) “*Yarattıklarının sayısınca, nefsinin rızasınca (zatına layık şekilde) ve arşının ağırlığına Allah'ı hamd ile tespih ederim.*”

التاسع : الحديث المشهور وهو أنه عليه السلام قال في قوله تعالى : « للذين أحسنوا الحسنى وزيادة » قال : « هي النظر إلى وجه الله » وقال أيضاً : « جنتان من فضة . أبنيتهما⁸ (وما فيهما) وجنتان من ذهب (أبنيتهما⁹) وما فيهما وما بين القدم¹⁰ وبين أن ينظروا إلى وجه ربهم في جنة عدن إلا رداء الكبرياء على وجهه »

(C) Dokuzuncu Hadis: Hz. Peygamberin Allah Teala'nın “*İyi davrananlara en güzel olan mükâfât ve ondan fazlası vardır.*” Ayetini açıklarken söylediği şu meşhur hadis-i şeriftir: “*İki cennetin duvarları ve içindekiler gümüştedir; iki cennetin duvarları ve içindekiler de altındandır. Adn cennetinde ise cennet ehli ile Rablerinin yüzüne bakmaları arasında sadece, O'nun yüzü üzerindeki büyüklük (kibriyâ) örtüsü vardır.*”¹¹

(D) Dokuzuncu Hadis: Meşhur bir hadistir. O da Hz. Peygamberin “*Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası var.*”¹² ayeti hakkındaki sözüdür: “*(Fazlası) Allah'ın vechini (zatını) temaşa etmektir.*” Ve yine şöyle buyurdu:

⁶ Coşkun, *Çeviri*, s. 105.

⁷ Coşkun, *Çeviri*, s. 114.

⁸ أبنيتهما kelimesi olacak.

⁹ أبنيتهما kelimesi olacak.

¹⁰ القدم kelimesi olacak.

¹¹ Coşkun, *Çeviri*, s. 142-143.

¹² Yunus,10/26.

“Kablari ve bütin eşyaları gümüşten olan iki cennet vardır. Ve kablari ile bütin eşyaları altından olan iki cennet daha vardır. Adn cennetinde, cennetlikler ile Rablerini görmeleri arasında, Allah’ın vechi (zati) üzerindeki büyüklük (kibriyâ) ridası(perdesi-vasfı)ndan başka bir şey yoktur.”

الأول : إنه تعالى لم يقل إنه نور ، بل قال : إنه نور السموات والأرض . ولو كان نوراً في ذاته ، لم يكن لهذه الإضافة فائدة .

(C) Birincisi: Allah Teala kendisinin bizzat göklerin ve yerin nuru söylememiştir. Eğer o zatında nur ise o halde bu (nurunun göklere ve yere) faydası yoktur.¹³

(D) Birincisi: Allah Teala (zatının) nur olduğunu değil; “göklerin ve yerin nuru” olduğunu söylemiştir. Eğer Allah’ın zati nur olmuş olsaydı (göklerin ve yerin nuru şeklinde) bir izafet (isim tamlaması) gereksiz olurdu.

فلو كان الباري تعالى جسماً ، لوجب أن يكون اختصاصه بصفاته المخصوصة من الجائزات.

(C) Bu duruma göre eğer Allah Teala cisim olsaydı, O’nun kendisine özel olan sıfatlarla vasıflı olması caiz olurdu.¹⁴

(D) Şayet Bârî Teâlâ cisim olsaydı, diğer varlıklar için caiz olan sıfatlarla muttasıf olması gerekirdi.

فلا بد لكل واحد منا ، من أن يفسر قوله تعالى "الله نور السموات والأرض" بأنه منور السموات والأرض أو بأنه هاد لأهل السموات والأرض ، أو بأنه مصلح السموات والأرض . وكل ذلك تأويل .

(C) O halde her birimize düşen “Allah göklerin ve yerin nurudur.”¹⁵ Ayetini tefsir etmemizdedir. Şöyle ki Allah göklerin ve yerin aydınlaticısıdır, nurlandırıcısıdır. O, semavat ve yer ehlinin yol göstericisidir. Ya da O, gökleri ve yeri ıslah edenidir, düzene koyandır. İşte bütün bunlar yukarıdaki ayetin tevilidir.¹⁶

¹³ Coşkun, *Çeviri*, s. 120.

¹⁴ Coşkun, *Çeviri*, s. 47.

¹⁵ Nur, 24/35.

¹⁶ Coşkun, *Çeviri*, s. 102.

(D) O halde her birimize düşen “Allah göklerin ve yerin nurudur.”¹⁷ ayetini “Allah göklerin ve yerin aydınlatıcısıdır(nurlandırıcısıdır)”, “Semâvât ve yer ehlinin yol göstericisidir” ya da “Gökleri ve yeri ıslah edendir” şeklinde tefsir etmemizdir. Bunların hepsi birer tevildir.

وهو – سبحانه وتعالى _ واجب الوجود لذاته.

(C) Allah Teâlâ da zatı itibarıyla Vacibu'l-Vucup'tur.¹⁸

(D) Allah Teâlâ zatı gereği varlığı zorunlu (vâcibu'l-vücûd)dur.

الرابع: حكي أن المعتزلة تمسكوا في خلق القرآن ، بما روي عنه عليه السلام أنه تأتي سورة البقرة وآل عمران كذا وكذا (يوم القيامة) كأنهما غمامتان. فأجاب أحمد بن حنبل (رحمه الله) وقال : " يعني ثواب قارئيهما " وهذا تصريح (منه) بالتأويل .

(C) Dördüncüsü: Rivayet edilir ki Mu'tezile mezhebi Kur'an'ın mahluk olduğu konusunda Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilen “Bakara ve Âl-i İmran sureleri kıyamet gününde sanki iki bulut gibi gelirler” hadisine tutundular. Bu hadise dayanarak Kur'an'ın mahluk olduğunu iddia ettiler. Ahmet b. Hanbel bu hadis hakkında şöyle der: “Yani okuyanın sevabı gelir.” Açıkça bu hadisin tevil edilmesine ihtiyaç vardır.¹⁹

(D) Dördüncüsü: Mu'tezilenin “halku'l-Kur'an” meselesinde Hz. Peygamberden rivayet edilen “Bakara ve Âl-i İmran sûreleri kıyamet gününde iki bulut gibi gelecekler...” hadisine dayandıkları nakledilir. Ahmet b. Hanbel buna cevaben şöyle demiştir: “o ikisini okuyanın sevabı (gelir)” Bu, İbn Hanbel'in tevil yoluyla yaptığı bir açıklamadır.

3- ÇEVİRİDEKİ FAZLALIKLAR

Mütercim önsözde metne bağlı kalmaya özen gösterdiğini ve anlaşılmasında güçlük bulunan kısımları parantez içerisinde ek açıklamalarla verdiğini ifade ediyor. Ayrıca bazı konulardaki kanaatlerini dipnotta zikrettiğini ve diğerleriyle karışmasını diye çevirenin notu (ç.n.) kısaltmasını eklediğini belirtiyor.²⁰ İfade böyle olmakla beraber buna pek uyulmadığını görmekteyiz. Zira çevirideki fazlalıklar ve yorumlar

¹⁷ Nur, 24/35.

¹⁸ Coşkun, *Çeviri*, s. 118.

¹⁹ Coşkun, *Çeviri*, s. 104.

²⁰ Coşkun, *Çeviri*, s. 10.

çoğu yerde sanki metindenmiş gibi verilmiştir. Mütercim, tercüme net anlaşılmadığının farkında olacak ki bazı cümlelerin peşi sıra “Yani” diyerek açıklamalarda bulunmuştur. Metnin aslındanmiş imajını veren bu tür oldukça fazladır. Bir kısmını zikredeceğimiz fazlalıklar **bold (koyu)**

1. “Allah onlara, binalarının temellerinden geldi.”²¹ **Ayette “geldi”den maksat sarstı, anlamındadır.** Bu ayetin de tevil edilmesi gerekir.²²

2. “Allah onlara, onların tanıdıkları surette gelecek” sözü ise; ihsanın emarelerinden olarak bildikleri bir sureti onlara gönderir. **Yani o suretin, ihsanın bir emaresi olduğunu bilirler, anlamındadır.**²³

3. Bazen durum bunun tam tersi olabilir. **Yani gören kişiye nimet değil de ceza verilir. Yahut da saygıyla hürmetle karşılanmaz.** Rasulullah (s.a.v.)’ın konumunun birinci kısım olduğunu elbette biliyoruz.²⁴

4. Çünkü bir şeyin kendi nefsinin kendisine izafe etmesi mümkün değildir. **Yani Allah nur olsaydı (ki nuru kendi nefesine izafe etmiştir) o halde nurun nura izafesi olurdu ki bu da mümkün değildir.**²⁵

5. Nur, zulmetle zail olur. **Yani karanlık çöktüğü zaman aydınlık kaybolur.**²⁶

4-ÇEVİRİDE ATLANAN KISIMLAR

Çeviride fazlalık olduğu gibi tercüme edilmeden atlanan kısımlar da mevcuttur. Bu yerler gözden kaçırmış olabilir; fakat bir sayfaya yakın yerin atlandığı da vakidir. Burada atlanan kısımlardan bazısını zikredeceğiz.

Sayfa 113’te ikinci kısma geçmeden önce “Beşinci Hadis” diye başlaması gereken bir sayfalık yer çeviride yoktur. Bir kısmının çevirisi aşağıdaki gibidir:

“Beřinci Hadis: İbn Abbas’tan rivayet edilen bir hadise göre Hz. Peygamberden řöyle dedięi nakledilmiřtir: “*Rabbimi en güzel sūrette*

²¹ Nahl, 16/26.

²² Coşkun, *Çeviri*, s. 103.

²³ Coşkun, *Çeviri*, s. 111.

²⁴ Coşkun, *Çeviri*, s. 112.

²⁵ Coşkun, *Çeviri*, s. 120-121.

²⁶ Coşkun, *Çeviri*, s. 121.

gördüm. Elini omuzlarımın arasına koydu ve öyle ki onun serinliğini göğsümde hissettim. Derken gökle yer arasında olanları öğrendim. Ardından (Rabbim):

-Ey Muhammed! dedi.

-Buyur Rabbim, emrindeyim! dedim.

-Mele-i A'la(da bulunanların) nelerde yarıştıklarını biliyor musun? dedi.

-Hayır Ey Rabbim! dedim.

-Keffaretlerin edasında, (Keffaretler ise) yaya olarak cemaatlere gitmek, zorluklarına rağmen abdesti tam almak, namazdan sonra namaz beklemektir, dedi.”²⁷

“Rabbimi en güzel sûrette gördüm” ifadesinin yorumu (dördüncü hadiste) yapılmıştı.

“Elini omuzlarımın arasına koydu” ifadesinin tevilde ise iki durum söz konusudur:

Birincisi: Bu ifadeden kasıt içinde bulunulan durumun önemine ve özen gösterilmesi hususuna dikkat çekmektir. Bir kimse hakkında “bu eserde o bir eldir” denilirse yani bu işte o kişinin yetkin (tamamlayıcı) olduğu anlaşılır.

İkincisi: (hadiste) “el”den kastedilen nimettir...”

Yine sayfa 109’da “Birinci vecih” hem yanlış hem de eksik tercüme edilmiştir. Eksiklik fazla olduğu için buraya aldık.

الأول : المراد من الصورة : الصفة – كما بيناه – فيكون المعنى : أن آدم امتاز عن سائر الأشخاص والأجسام بكونه عالماً بالمعقولات ، قادراً على استنباط الحرف والصناعات . وهذه صفات شريفة مناسبة لصفات الله تعالى من بعض الوجوه . فصح قوله عليه السلام : « إن الله خلق آدم على صورته » بناء على هذا التأويل . فإن قيل : المشاركة في صفات الكمال تقتضي المشاركة في الإلهية . قلنا : المشاركة في بعض اللوازم البعيدة مع حصول المخالفة في الأمور الكثيرة ، لا تقتضي المساواة في الإلهية . ولهذا المعنى ، قال تعالى : « وله المثل الأعلى » وقال عليه السلام: « تخلقوا بأخلاق الله »

²⁷ Râzî kitabında kullandığı hadislerin sadece konuyla ilgili kısımlarını kullanmaktadır. Bu nedenle hadisler bazı yerlerde yarım ve eksik kalmaktadır. Bu hadisin metninde de aynı durum söz konusudur. Zira bu hadisin ilgili kaynaklarında uzun ve detaylı anlatımları mevcuttur.

(C) Birinci Vecih: şekilden maksat sıfattır. Bunu bu şekilde açıkladığımız zaman mana şöyle olur: Adem (a.s.) muhakeme etmeyi bilmesiyle meslek ve sanatları keşfedip ortaya çıkarmaya kadir olmasıyla diğer şahıslar ve cisimlerden üstün olup bu üstünlüğüyle onlardan ayrılır. Bu sıfatlar şerefli, yüce sıfatlardır; Rasulullah (s.a.v.)'ın “Allah Teala Adem'i kendi suretinde yaratmıştır” sözü, bu konuda olması gereken tevili açıklamaktadır.

(D) Birinci Vecih: “sûret”ten maksat sıfattır. –nitekim (yukarıda) bunu açıklamıştık- Bu durumda mana şöyle olur: İnsan, muhakeme etmeyi bilmesiyle, zanaat ve sanatları keşfetmeye kadir olmasıyla diğer varlıklardan ayrılır. Bunlar, bazı yönleriyle Allah'ın sıfatlarına uygun yüce sıfatlardır. Böylece Resulullah(a.s.)'ın “*Allah âdemi(insanı) kendi sûretinde yaratmıştır*” sözü bu yoruma binaen sahih olur. Eğer “kemal sıfatlarda ortaklık ulûhiyette de ortaklığı gerektirir” denilirse; biz de “pek çok durumda farklı olmalarına rağmen bazı uzak ilintilerdeki ortaklık, ulûhiyette de ortaklığı gerektirmez” deriz. Bu mananın ifadesi sadedinde Allah Teala: “*En yüce sıfat O'nundur.*”²⁸ buyurmuş ve Hz. Peygamber (a.s.) da “*Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanın.*” demiştir.

(A) Râzî, kitabında aklî ve naklî deliller getirerek muarızlarına cevaplar vermekte ve Allah'ın bambaşka bir şey olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu yaparken de mantık ilmini çok iyi bir şekilde kullanmakta ve bu ilmin diliyle delillerini ortaya koymaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri mantık ilmi çerçevesinde metni anlamaya çalışmaktır. Mantık ilminin terminolojisinden müstağni kalınarak yapılan tercümenin bir ehemmiyeti olmayacaktır. Mütercim böyle yerlerde ya literal çeviri yapmış ya da -burada olduğu gibi- o yeri atlamıştır.

الحجة الثانية من القرآن : قوله تعالى : "ليس كمثل شيء" ولو كان جسمًا ، لكان مثلًا لسائر الأجسام في تمام الماهية . لأننا سنبين (إن شاء الله تعالى بالدلائل الباهرة) أن الأجسام كلها متماثلة . وذلك كالمناقض لهذا النص.

²⁸ Rûm, 30/27.

(C) İkinci delil: “*Hiçbir şey, onun misli değildir*” ayetidir.²⁹ Halbuki, Allah Teala cisim olsaydı, mahiyette diğer cisimler gibi olurdu. Bu ise ayetle çelişkili bir sonuçtur.³⁰

(D) İkinci Delil: “*O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.*”³¹ ayetidir. Eğer Allah cisim olsaydı, diğer bütün özelliklerde de sair cisimlere benzer olurdu. Zira biz, cisimlerin tamamının benzer olduklarını -inşallah apaçık delillerle- izah edeceğiz. Bu (Allah’ın cisim olması) ise yukarıdaki ayetle çelişir.

SONUÇ

Bir metnin başka bir dile aktarılmasının son derece zor bir iş olduğu herkes tarafından kabul edilen bir gerçektir. Bu zorluğa rağmen bir çevirinin başarısı, orijinal metnin okuyucu üzerinde bıraktığı etkiyi yakalama becerisiyle doğru orantılıdır. İşte bu zoru başarmak için mütercim elinden gelen gayreti ortaya koyma sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Bu açıdan bakıldığında araştırmamızın sonucunda Râzî’nin *Esâsu’t-takdîs* adlı eserinin İbrahim Coşkun tarafından “*Allah’ın Aşkınılığı*” adıyla yapılan çevirisi bu başarıyı tam olarak yakaladığını söylemek güçtür. Aynı zamanda bilimsel bir eser niteliği taşıyan bu çalışmada, bulunmaması gereken birçok hatayı içermektedir. Çevirideki hatalar yukarıda zikrettiklerimizden ibaret değildir. Eserde kısmen tercümeden, kısmen de dizgiden kaynaklanan isim, kelime ya da ifadelerdeki yanlışlıklar, çevirideki çelişkiler, ayet ve hadis dipnotlarındaki hatalar örneklendirmediğimiz diğer bazı eksikliklerdir. Bununla beraber okuyucuya söz konusu çeviri hakkında genel bir kanaat elde edebilecek kadar örnek verdiğimizizi düşünüyoruz. Dolayısıyla bu ve benzer eleştiriler dikkate alınarak eserin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

İşaret ettiğimiz hatalar, yalnızca bu çeviri ile sınırlı değildir. Benzer hataları özellikle İslâmî alanda yayımlanan birçok çeviride görmek mümkündür. Bu nedenle eser çevirisi yapacak olan mütercimlerin ve yayıncıların sorumluluklarının bilincinde olması ve daha özenle bu işi yapmaları arzu edilen bir durumdur. *Esâsu’t-takdîs*’in Arapça tahkikinde de ciddi problemlerin var olduğunu dikkate alarak yaptığımız bu eleştiri umarız ciddi çalışmaların ortaya konmasına bir katkı sağlar. Bu işin ciddiyetle ele alınması ve gerekli hassasiyetin gösterilmesi gereği her insaf sahibi ilim adamının paylaşacağı bir kanaattir.

²⁹ Şûrâ, 42/11.

³⁰ Coşkun, *Çeviri*, s.46.

³¹ Şûrâ, 42/11.